

УДК 343.98

Анастасія Геннадіївна ВУЙМА,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6215-5361>

e-mail: avuima@ukr.net

Науковий керівник:

Руслан Леонітович Степанюк,

професор кафедри криміналістики, судової експертології та

домедичної підготовки Харківського національного університету

внутрішніх справ, д.ю.н., професор

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДІБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

Висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів. Він ґрунтується на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або ж вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Ініціатор проведення експертизи зобов'язаний отримати певні зразки та надати їх експерту, оскільки останній не має права за власною ініціативою збирати їх.

Отримання зразків для експертизи – самостійна слідча (розшукова) дія, ефективність якої залежить від своєчасного залучення спеціалістів та застосування сучасних науково-технічних засобів і методів.

Так, Г. І. Грамович, зазначав, що залучення спеціалістів до проведення слідчих дій пояснюється тим, що у слідчого відсутні вузькоспеціальні знання та навички, відсутні умови для самостійного вирішення завдань, що стоять перед ним; необхідність з етичних, тактичних міркувань проведення окремих дій відповідним спеціалістом; великий обсяг роботи, що потребує спеціальних знань та навичок; необхідність використання одночасно декількох науково-технічних засобів і методів; наявність ризику спричинення шкоди людському організму, якщо спеціальні знання не будуть використані відповідним спеціалістом (вилучення зразків крові, тощо) [1, с. 22].

Отже, залучення спеціалістів до відібрання зразків для експертизи дозволяє вирішити ряд тактичних завдань, серед яких: визначення потрібної кількості та якості зразків; проведення попереднього дослідження вилученого; здійснення кваліфікованого опису проведених процесуальних дій та характеристик вилучених зразків у протоколі; отримання консультацій щодо подальшого формулювання питань, які доцільно поставити на вирішення експерта тощо.

Аналіз слідчої та судової практики свідчить, що залучення спеціалістів для отримання безпосередньої технічної допомоги при відібранні зразків для експертизи, досить розповсюджена форма застосування спеціальних знань під час розслідування вбивств. Слід звернути увагу, що при розслідуванні вбивств

найчастіше виникає потреба саме у вилученні біологічних зразків. Під біологічними зразками, що можуть бути відібрані від особи, слід розуміти зразки, які походять від людини як біологічної сутності, – кров, слина, сперма, волосся, екскременти, частки епідермісу, потожирова речовина та інші біологічні матеріали, що походять від людини [2, с. 14-15].

Статтею 245 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачено порядок відібрання зразків з речей і документів, а також зазначено, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за тими ж правилами, яких доцільно дотримуватися при проведенні освідування особи. Також КПК України передбачене і негласне отримання зразків, у випадку, якщо їх «гласне» отримання неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження[3].

Аналіз положень статті 245 КПК України дозволяє зробити висновок, що вона не регламентує порядок відібрання зразків тканин і органів або частин трупа, у зв'язку з чим, у наукових колах по-різному висвітлюються дані питання. Дослідження деяких питань щодо відібрання зразків тканин і органів або частин трупа здійснили М. Й. Кулик, Н. С. Моргун, Ю. В. Терещенко. Останні запропонували доповнити ст. 245 КПК України положенням про особливий порядок відібрання зразків тканин і органів або частин трупа як особливого об'єкта матеріального світу з посиланням на спеціальну норму статті 239 КПК України, у якій визначається процесуальний порядок огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією [4, с. 123]. На нашу думку, така пропозиція є логічною, однак не врегульовує порядок відібрання зразків тканин і органів трупа, що не пов'язані із здійсненням ексгумації.

Правилами проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи [5], передбачено відбір певних видів біологічних зразків (вид та розмір визначається в залежності від причини смерті), які у подальшому, після їх дослідження, зберігаються у гістологічному архіві протягом трьох років. Під час розслідування вбивств досить часто виникає потреба у проведенні повторних [6], або інших видів [7] судових експертиз. Вирішення питання про проведення експертизи та надання експерту відповідних зразків, можливе саме завдяки вилученню тих, що зберігаються в архіві. Такий спосіб виключає необхідність здійснення ексгумації трупа, а отже, не посягає на морально-етичні норми і цінності, що склалися у суспільстві і не зачіпає почуття близьких родичів потерпілого.

Практикою вироблено два підходи для відібрання зразків тканин і органів трупу з гістологічного архіву: 1) на підставі ухвали слідчого судді або суду про тимчасовий доступ до речей; 2) на підставі постанови прокурора, у випадку здійснення досудового розслідування. Тобто відсутність чіткої регламентації порядку вилучення зразків тканин і органів трупа призводить до неоднозначного підходу працівників правоохоронних органів щодо вирішення цього питання.

Біологічні зразки є вичерпними за кількістю та не є відновлювальними. Іноді на експертизу направляється лише декілька ядровмісних клітин, що придані для дослідження. Непроцесуальний порядок отримання зразків для експертизи може призвести до того, що наявні зразки будуть визнані недопустимим доказом, а інших шляхів їх отримання просто не буде, що в цілому виключатиме можливість вирішення завдань кримінального провадження.

Отже, слідчою та судовою практикою вироблені різні підходи до вилучення зразків клітин і органів трупа. При цьому, чинним кримінальним процесуальним законодавством не врегульовано порядок отримання таких зразків, адже вони не можуть бути віднесені ані до речей та документів, ані до біологічних зразків особи. Ураховуючи, що законодавством передбачені можливості отримання таких зразків без необхідності здійснення екстумації, вважаємо, що це питання є актуальним і потребує подальших наукових досліджень та розробок для унеможливлення формування слідчої практики, що протирічить нормам КПК України.

Список використаної літератури: 1. Грамович Г. И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: учебное пособие. Минск: МВШ МВД СССР, 1987. 66 с. 2. Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 20 с. 3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 14.10.2020). 4. Кулик М. Й., Моргун Н. С., Терещенко Ю. В. Вилучення зразків тканини і органів або частини трупа, необхідних для проведення експертних досліджень у кримінальному провадженні України. *Митна справа*. №5 (101). Ч. 2. 2015. С.118-124. 5. Правила проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи: затв. Наказом МОЗ України від 17.01.1995 №6 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0257-95#Text> (дата звернення 14.10.2020). 6. Ухвала Кіровського районного суду м. Кіровограда від 15 лютого 2019 р., судова справа № 392/1472/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83241629> (дата звернення: 14.10.2020). 7. Постанова Краснокутського районного суду Харківської області від 09 жовтня 2013 р., судова справа №2022/1508/2012. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87142575> (дата звернення: 14.10.2020).

«Одержано: 25.10.2020»